

Vondelingen in Nederland

Actoren en factoren in het naoorlogs debat

Kerstin van Tiggelen

MEM 91 (3): 211–234

DOI: 10.5117/MEM2016.3.TIGG

Summary

Foundlings in the Netherlands: Actors and factors in the post-war debate

The post-war political and public debate on the foundling issue concentrates on whether or not to provide special arrangements for children (such as baby hatches) and mothers (such as anonymous births). In this article, I explore three research questions to establish the present positions within the Netherlands in this respect. Firstly, which actors and factors gave substance to the foundling debate. Secondly, how public, political and other actors relate(d) to these factors and each other. And thirdly, how these positions and possible position changes can be explained. The results show the number of actors to have increased over the years. Initially, four key factors were identified, which mark certain periods and positions. These are the risks for children and mothers (from 1967 on), the importance of family descent information (1984), the establishment of baby hatches in neighbouring countries (1999), and the introduction of foundling rooms (2011). Following more extensive analysis, abortion legislation has been shown to be a crucial, fifth factor in the early days of the debate as well (1967-1984). Based on these developments, it is not unthinkable that the Dutch situation might come to resemble the German model: against the law but permitted in practice.

Keywords: foundling, baby hatch, anonymous birth, politics, Netherlands

1 Inleiding en probleemstelling

De afgelopen tien jaar, sinds 2006, hebben de media bericht over 15 vondelingen in Nederland (peildatum 1 juni 2016). Dat blijkt uit de lijst van het Nederlands Instituut voor de Documentatie van Anoniem Afstand doen (NIDAA), een privaat kenniscentrum op het gebied van onder meer vondeling leggen en babymoord. De vondst van een vondeling heeft het maatschappelijk effect van een omgekeerd Amber Alert: plotseling kijkt iedereen niet uit naar een verdwenen kind, maar naar een mogelijk verdwenen moeder; althans, een vrouw bij wie de zwangerschap opeens lijkt te zijn verdwenen. Onderwerpen waarbij de veiligheid van kinderen op het spel staat hebben, gemeten naar of veroorzaakt door de intensieve media-aandacht, een grote impact op de samenleving. Denk hierbij aan situaties zoals een babylijkje, een weggelopen kind, internationale kinderontvoering, familiedrama's, en – dus ook – vondelingen. Vondelingen hebben binnen dit rijtje dan nog het relatieve geluk dat een deel van de vondelingleggers tot deze daad komt om het kind een kans te geven tot (over)leven. Overigens komt het voor dat een vondeling wel levend wordt aangetroffen, maar kort daarop alsnog sterft.

Het probleem is echter groter dan de genoemde 15 vondelingen; het omvat namelijk ook de doding van jonggeborenen, aangeduid met 'neonaticide'. Dit verschijnsel wordt gezien als de andere kant van dezelfde medaille als (per definitie levende) vondelingen: baby's die de moeder niet kan, mag of wil houden, en die via hetzij uitvoeren van levensbeëindigende handelingen, hetzij nalaten van levensreddende handelingen zijn overleden. Sinds 2006 zijn er in de media 41 babylijkjes geteld (peildatum 1 juni 2016). Bij de weging van deze aantallen ga ik er vanuit dat mensen over het algemeen succesvol zijn in wat ze doen. Dat betekent dat de 15 vondelingen ook de meerderheid van de bewust te vondeling gelegde kinderen vertegenwoordigen; 'bewust' wil zeggen: waarvan de pleger ook daadwerkelijk hoopt dat het kind gevonden wordt. De premisse dat handelingen over het algemeen succesvol zijn, betekent dat ook dat de 41 dode jonggeborenen die de afgelopen tien jaar zijn gevonden, een minderheid van de neonaticides vormen. Feitelijk kunnen gevonden babylijkjes worden beschouwd als mislukte verstoppogingen. De Amerikaanse psycholoog Philip Resnick, die in de jaren zeventig het begrip 'neonaticide' introduceerde en als eerste wetenschappelijk onderzoek naar dit onderwerp deed, schatte het aantal neonaticides in de Verenigde Staten op 'hundreds and possibly thousands' per jaar (1970, 54). Op mijn vraag waarop hij dat baseerde, antwoordde hij: 'My own estimate of neonaticides in the United States

was simply based on the fact that such events occur undiscovered because the neonates are put in the trash and never identified' (e-mailcorrespondentie, 12 februari 2016). Uit de Nederlandse dossiers blijkt verder dat van de 41 gevonden dode baby's er 18 zijn betrokken bij meervoudige kinderdoding.¹ Dat is bijna de helft. Anders gezegd: bij iedere dode baby die wordt gevonden, is er 50 procent kans dat dit kindje nog een of meerdere gedode, of na het te vondeling leggen overleden, broertjes of zusjes heeft – of gaat krijgen.

Tot voor enkele jaren geleden hield Nederland zich alleen maar bezig met het vondelingenvraagstuk als er een vondeling of babylijkje werd gevonden. Door sinds 2014 met enige regelmaat de zowel juridisch als vanuit hulpverleningsoogpunt omstreden vondelingenkamers te openen, brengt Stichting Beschermde Wieg het onderwerp frequenter in de publiciteit. En dwingt de politiek daarmee nadrukkelijker dan ooit om positie te kiezen, zeker nu op 13 mei van dit jaar ook het eerste kindje aan een vondelingenkamer is aangeboden. Immers, bijna iedere vondeling leidt tot politieke en maatschappelijke discussie, meestal over de bredere context van het al dan niet legaliseren van anoniem afstand doen, of specifiek over vondelingenluiken. Veel van de aangedragen argumenten zijn gebaseerd op onderbuikgevoel (emotie), zijn afgeleid van bijvoorbeeld adoptiezaken (psychosociaal), of worden gevonden in verkenningen van wetsteksten (juridisch). Maar als het gaat om harde feiten over het werkelijk verloop is het vondelingendomein wetenschappelijk gezien tot op vandaag nog vrijwel onontgonnen gebied in Nederland. Zeker wat betreft contemporain onderzoek vanaf de Tweede Wereldoorlog, zo blijkt uit een literatuurstudie naar wetenschappelijk onderzoek en statistische informatie inzake vondelingen, baby moord, zuster-moederschap en illegale opnemingen in Nederland. Ook de ons omringende landen kennen deze lacune (Tiggelen, 2015a). De centrale vraag van dit onderzoek is gecompliceerd in haar eenvoud: waar staat het vondelingendebat nu in Nederland? Om inzicht te krijgen in het huidige krachtenspel is het van belang om de achtergronden in kaart te brengen van de verschillende standpunten over te vondeling leggen en anoniem afstand doen die in Nederland door de decennia heen hebben geleefd. Dit onderzoek reconstrueert daarom de naoorlogse politieke en maatschappelijke discussie en ontwikkelingen ten aanzien van de inrichting van vondelingenluiken en andere georganiseerde voorzieningen voor illegaal afstand doen. Daarbij wordt het antwoord gezocht op drie deelvragen. De eerste heeft betrekking op welke actoren en factoren in het naoorlogse Nederland in dit domein een rol speelden en spelen. Een tweede vraag betreft welke posities zij door de jaren heen tot aan heden

ten opzichte van het onderwerp en elkaar hebben ingenomen. Op de derde plaats beantwoordt dit artikel de vraag hoe deze posities kunnen worden verklaard.

2 Theoretisch kader

Dit artikel richt zich op standpunten van actoren ten aanzien van een specifiek onderwerp en van elkaar, en de wijzigingen in die standpunten. Dit raakt direct aan de sociale psychologie, een vakgebied dat zich bezighoudt met de menselijke interactie en de invloed die de sociale omgeving heeft op dit handelen. Het interessante van deze theoretische inkadering is dat sociale psychologie wordt gezien als een wetenschap die psychologie en sociologie met elkaar verbindt. Het vondelingenvraagstuk raakt namelijk naast individuele posities ook de waarden en normen van de samenleving als geheel. Lewin, die wordt gezien als een van de grondleggers van de sociale psychologie, ontwikkelde naast zijn beroemd geworden gestaltpsychologie, ook vanuit de groepsdynamica de *field theory of behavior*. Volgens deze veldtheorie is menselijk gedrag afhankelijk van twee variabelen, te weten persoonlijke factoren en een bepaalde sociale situatie (*life space*). Vanuit deze psychologische (en dus niet fysieke) omgeving werken zogenoemde krachtenvelden (*force fields*) zowel in het verlengde als in tegenovergestelde richting in op de intrinsieke overtuigingen. Individuen (en grotere sociale entiteiten) functioneren daarbij min of meer tegelijkertijd in een grote hoeveelheid life spaces, zoals familie, werk, woonomgeving, sportclub en kerk, die (ook) gedragsvormend zijn. Essentieel in Lewins visie op de wereld is een Galileïsche invalshoek (zoekend naar de onderliggende dynamiek) in plaats van de Aristotelianse benadering (meer is gericht op het zoeken naar gemiddelden en generaliseerbaarheid). De dynamiek wordt veroorzaakt door interactie, die hij samenvat in een formule. Daarin wordt Gedrag (*Behavior, B*) gezien als een functie (*f*) van een Persoon (*P*) en de Omgeving (*Environment, E*): $B = f(P,E)$. Verder beoogt hij ook dat er sprake is van beïnvloeding in beide richtingen tussen Persoon en Omgeving. Gezien de complexiteit van deze dynamiek is Lewin ervan overtuigd dat gedrag alleen kan worden begrepen vanuit '(...) a totality of coexisting facts, and these coexisting facts have the character of a "dynamic field" in so far as the state of any part of this field depends on every other part of this field' (1952, 25). Daarom begint in Lewins veldtheorie de analyse van gedrag altijd met een analyse van een life space als geheel. De eerder genoemde reconstructie van het politieke en publieke

debat als basis voor verder onderzoek binnen het vondelingendomein, kan bij uitstek dienen als het centrale, gemeenschappelijke psychologische veld, waarbij de verschillende actoren de leden van de groep ‘Vondelingen-debat’ vormen. Naast feitelijke beschrijvingen brengt dit onderzoek bovendien zoveel mogelijk posities in kaart met een krachtenveldanalyse. Dit tot de field theory behorende model betreft een schematische weergave van de actoren in de betreffende life space. Onder actoren worden in beginsel individuen verstaan. Wanneer een individu optreedt namens een formele organisatie of andere herkenbare groep, dan wordt deze grotere eenheid als actor beschouwd. In force fields (voortaan: ‘factoren’) worden hier drie categorieën onderscheiden die richting kunnen geven aan het debat. Allereerst zijn dat ontwikkelingen van algemene aard, zoals de opkomst van de sociale media die de weg vrij maakt voor nieuwe deelnemers aan de discussie. Daarnaast zijn er ontwikkelingen die een directe relatie hebben met het onderwerp, zoals verandering van de juridische context. Tot slot kunnen ook actoren als factoren worden aangemerkt gezien het feit dat het hier een debat betreft waar de deelnemers actief proberen invloed op elkaar uit te oefenen.

Omdat dit onderzoek een periode van enkele decennia bestrijkt, is het mogelijk dat, onder invloed van veranderende factoren, de visies van de actoren op de totale configuratie van het onderwerp veranderen. Ook deze eventuele bewegingen worden weergegeven in de krachtenveldanalyse.

3 Methode

3.1 Definitie

Het duurt na de Tweede Wereldoorlog enige decennia voordat, naast het harde werken aan wederopbouw en internationale betrekkingen, Den Haag aandacht krijgt voor vondelingenvoorzieningen. Bovendien schaar men direct na de oorlog veel kindervraagstukken onder het Besluit Oorlogspleegkinderen, waaronder ook vondelingen en ouderloze kinderen die uit Indië terugkeren vallen. De grens tussen vondelingen, verlaten kinderen, wezen en babylijkjes lijkt sowieso niet altijd scherp gehanteerd of zelfs bekend. In juni 2015 nog stelt Bergkamp (D66) Kamervragen aan staatssecretaris van Veiligheid en Justitie Dijkhoff, waarin zij in het kader van vondelingenkamers in plaats van vondelingen abusievelijk spreekt van weeskinderen (Tweede Kamer, Aanhangsel Handelingen II 2014/15, nr. 2972).² In algemene zin lijken de vier hierboven genoemde begrippen conceptueel eenvoudig te onderscheiden. Zo kan een ‘wees’ worden getypeerd

als een persoon waarvan één of beide ouders zijn overleden, een ‘vondeling’ als een persoon die buiten een formele procedure om ergens is geplaatst met de kennelijke bedoeling er afstand van te doen, een ‘verlatene’ als een persoon die in hulpeloze toestand is gebracht, en een ‘babylijkje’ als een overleden jonggeborene. Het is duidelijk dat al deze begrippen elkaar in meer of mindere mate kunnen overlappen en het vormen van strak afgebakende definities bemoeilijken. Immers, een wees kan te vondeling worden gelegd. Een vondeling kan vóór het vindmoment overlijden en geregistreerd worden als babylijkje. Een babylijkje kan wees zijn (of geweest, bijvoorbeeld wanneer de moeder al eerder in het kraambed is overleden). Een verlatene kan wees én vondeling zijn. Maar een vondeling hoeft geen verlatene te zijn als hij niet in hulpeloze toestand is gebracht (maar bijvoorbeeld op een veilige plek is afgegeven).

Ook andere ingangen bieden geen uitkomst voor een bruikbare definitie van een vondeling. Een paper dat deze definitiekwestie uitgebreider behandelt, stelt:

Het Wetboek van Strafrecht (WvSr) geeft geen definitie van de vondeling zelf, omdat deze als slachtoffer in strafrechtelijk opzicht geen rol speelt. Daarnaast gebruiken betrokken instanties vooral excluderende definities die omschrijven wat er in ieder geval niet onder een vondeling moet worden verstaan (Tiggelen, 2015b).

Het NIDAA hanteert op basis van dit paper als definitie: ‘Een vondeling is een minderjarige die op een niet-eigen plek is geplaatst, levend is gevonden, én/of door de verlater én/of door de wetgevende dan wel rechterlijke dan wel uitvoerende macht én/of door de media als zodanig wordt aangeduid.’ Deze definitie is voldoende breed om deze inventarisatie van het politieke en publieke debat in te kaderen.

3.2 Dataverzameling

Het ontbreken van wetenschappelijke literatuur over het naoorlogs vondelingendebat in Nederland wordt voor een belangrijk deel veroorzaakt doordat geen enkele instantie, waaronder politie, Raad voor de Kinderbescherming, rechtbanken, gemeentelijke administratie en CBS, over de onderzochte periode officiële registraties bijhoudt. Voor zover dossiers kunnen worden gelokaliseerd, zijn deze niet toegankelijk vanwege de herleidbaarheid van de informatie naar concrete zaken. Alleen het NIDAA beschikt over een inventarisatie vanaf 1 januari 1946 voor onderzoek naar onder meer incidentie, daders, locaties, en data op basis van openbare bronnen

zoals mediaberichten en rechtbankverslagen. Voorbeelden zijn het digitale krantenarchief *Delpher* van de Koninklijke Bibliotheek dat de onderzoeksperiode bestrijkt tot en met 31 december 1995, *LexisNexis* ((inter)nationale en regionale kranten, huis-aan-huisbladen, vak- en opiniebladen, blogs, forums, sociale media en radio- en tv-uitzendingen) vanaf 1992 tot heden, en *Digibron* met honderden jaargangen christelijke uitgaven doorlopend tot aan heden (Tiggelen, 2015a). Bij berichtgeving van deze databanken over updates door verrijking met nieuwe gedigitaliseerde media, voert NIDAA de *search query's* opnieuw uit. Dit heeft echter de laatste anderhalf jaar niet tot nieuwe 'oude' dossiers geleid (wel uitbreiding van bestaande dossiers), zodat er in relatie tot compleetheid van vondelingenzaken die in de media zijn genoemd een zeer hoge mate van verzadiging wordt aangenomen. Daarnaast worden actuele vondelingenzaken aan de lijst toegevoegd. Deze methode van dataverzameling ten aanzien van vondelingen wordt ook toegepast in onder meer Duitsland (Terre des Hommes, 2015) en het Verenigd Koninkrijk (Sherr e.a., 2009). Voor de reconstructie van het politiek en maatschappelijk debat zijn bovengenoemde bronnen uitgebreid met onder meer Kamerstukken, beleidsdocumenten, *tweedekamer.nl* en websites van organisaties die bij de discussie zijn betrokken. Aangezien dit een doorlopende discussie betreft waarin voortdurend wordt gerefereerd aan eerdere uitspraken of verwezen naar andere actoren, is het mogelijk om een chronologisch sluitend verloop te kunnen schetsen en actoren op nationaal, regionaal en internationaal niveau in kaart te brengen. Waar het activiteiten van individuen betreft van en over wie geen archief beschikbaar is, heb ik in een aantal gevallen via e-mailcorrespondentie aan betrokkenen om nadere toelichting gevraagd. Daarnaast is een concept van de reconstructie voorgelegd aan zowel de Raad voor de Kinderbescherming als het FIOD met het verzoek de beschreven gebeurtenissen te vergelijken met de eigen archieven. Om interpretatieve kleuring te voorkomen zijn uit alle bronnen zoveel mogelijk citaten opgenomen.

4 Resultaten

4.1 Politiek debat vanaf 1970

Te vondeling leggen is in Nederland ten minste sinds de Middeleeuwen strafbaar. Het aanbieden van vondelingenvoorzieningen is echter enige tijd juist verplicht geweest. Zo stelt Napoleon per keizerlijk decreet van 19 januari 1811 dat alle arrondissementen in het gehele Rijk over een vondelingentehuis mét 'draye-poort' ofwel vondelingenrol moeten beschikken.

Hij treft deze maatregel vanwege de vele zwangerschappen die zijn soldaten veroorzaken. Dit decreet is nog steeds van kracht in België, en onduidelijk is of dit ooit in Nederland is afgeschaft, bijvoorbeeld bij het ontstaan van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden in 1815. Het NIDAA voert op dit moment rechtshistorisch onderzoek hiernaar uit. In ieder geval wordt het decreet geen enkele keer in de naoorlogse discussie naar voren gebracht.

Een van de eerste naoorlogse pleitbezorgers voor anoniem afstand doen in naoorlogs Nederland, is de KVP'er Van Schaik (TK, Handelingen 1971-1972, 12de vergadering, 26 oktober 1971, 576). Hij stelt begin jaren zeventig in de Tweede Kamer voor naar Frans voorbeeld instituten aan te wijzen zoals kraamklinieken om 'volstrekt legaal een kind af te geven om er afstand van te doen en zulks onder volstreekte waarborging van geheimhouding van de burgerlijke staat, indien de betreffende – veelal ongehuwde – moeder het kind b.v. niet binnen drie maanden komt terughalen. [...] Uit de interdependentie tussen maatschappij en delict vloeit ook rechtstreeks het obligaat voort van een adequate hulp aan de slachtoffers van delicten'. Daarbij pleit hij 'voor een prioriteit van maatregelen vóór de slachtoffers boven die tegen daders. Het slachtoffer is inderdaad vaak meer betrokken bij een delict dan de maatschappij als geheel. Het gaat vaak niet primair om de bescherming van de maatschappij die een abstracte rechtsorde is, [...] doch om die concrete mensen van vlees en bloed'. De toenmalige minister van Justitie Van Agt (KVP) consulteert vervolgens vier instanties over het institutionaliseren van het te vondeling leggen. De Kinderbescherming is faliekant tegen (Fiom, 1972). Volgens het *Limburgsch Dagblad* (28 oktober 1972, 3) acht directeur Querido 'het onwenselijk dat de gewoonte van het vondeling leggen – volgens hem vrijwel geheel uit het Nederlandse leefpatroon verdwenen – wordt aangewakkerd'. Tegelijk tekent de krant op dat FIOM (toen nog de afkorting van Nederlandse Federatie van Instellingen voor de Ongehuwde Moeder en haar kind) en de Centrale Adoptieraad zich onder bepaalde omstandigheden wel voorstanders tonen van het afschaffen van de strafbaarheid van het te vondeling leggen.³ Van Agt heeft hier geen oren naar omdat hij vreest dat het te vondeling leggen van met name invalide kinderen hierdoor juist zou toenemen (*Telegraaf*, 7 maart 1978, 7). Hij kiest daarom niet voor legalisering, maar stelt voor de wet dusdanig te wijzigen dat moeders van niet-erkende onwettige kinderen de mogelijkheid krijgen om afstand te doen van hun ouderrechten (TK Kamerstuk II 1976/77, 14 167, nr. 1-2).⁴ In 1978 introduceert FIOM haar oorspronkelijke plannen opnieuw, nu aan minister van Justitie De Ruiter (CDA). 'We hopen dat hiermee het aantal vondelingen dat "in het wild"

wordt achtergelaten, zal dalen', aldus FIOM-directielid Van Kordelaar (*Telegraaf*, 7 maart 1978, 7). *Het Vrije Volk* (7 maart 1978, 9) meldt dat er in 1971 ongeveer 550 kinderen werden afgestaan voor adoptie en in 1976 het aantal van 157, en vult als tweede argument aan dat FIOM ervan overtuigd is 'dat er jaarlijks veel meer kinderen geboren worden bij moeders die vaak in hun radeloosheid de baby's om het leven brengen'. Inmiddels tekent zich in de Tweede Kamer een meerderheid af die de strafbaarheid van het vondeling leggen wil schrappen. CDA-kamerlid Van den Broek ontvangt in 1978 veel bijval voor zijn voorstel (Fiom, 1992, 3) voor een voorlopige regeling voor de inrichting van een 'daartoe bestemde plaats', en VVD-kamerlid Nijpels verzoekt de minister terughoudendheid bij het vervolgen van moeders die hun kinderen ook op andere plekken te vondeling leggen. Het wetsvoorstel dat De Ruiter op 19 maart 1980 aan de Tweede Kamer voorlegt, lijkt aan alle wensen tegemoet te komen:

Indien een ouder zijn kind, in een hevige gemoedsbeweging gedrongen tot afwijzing van zijn verantwoordelijkheid jegens dat kind, kort na de geboorte te vondeling legt of, met het oogmerk om er zich van te ontdoen, verlaat, wetende dat de gezondheid van het kind daarbij geen gevaar loopt en het spoedig zal worden gevonden, is strafvervolgning tegen hem [...] uitgesloten (TK Kamerstuk II 1979/80, 16 104, nr. 1-2, 2).

De Ruiter licht zijn voorgenomen wetswijziging als volgt toe:

Nu ik mij tegen het denkbeeld van institutionalisering heb gekeerd, zie ik ervan af bepaalde plaatsen aan te wijzen waar kinderen te vondeling kunnen worden gelegd. Aan degene, die een kind te vondeling legt, wordt overgelaten een plaats te kiezen, die hem de zekerheid geeft, dat de gezondheid van het kind daar geen gevaar loopt en dat het spoedig zal worden gevonden. In het algemeen zullen besloten ruimten, waar veel mensen komen en die in de daarvoor in aanmerking komende jaargetijden zijn verwarmd, aan deze eis voldoen (TK Kamerstuk II 1979/80, 16 104, nr. 3, 5).

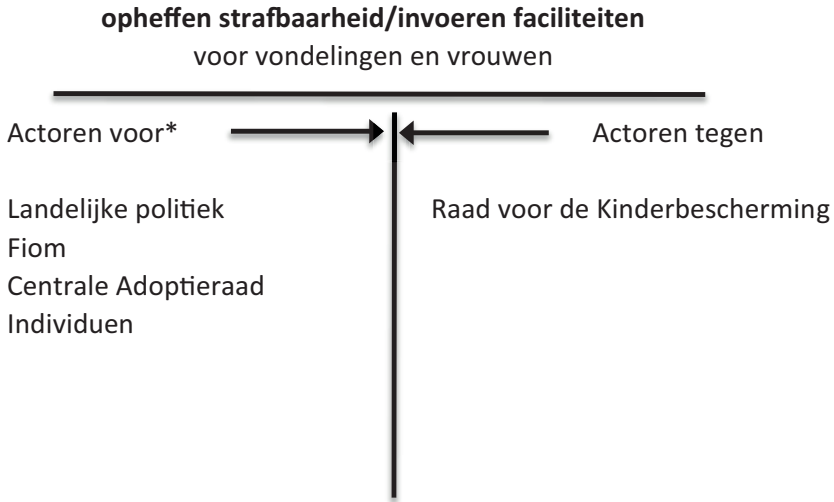
De vaste commissie voor Justitie is echter in het geheel niet gecharmeerd van het wetsontwerp (TK Kamerstuk II 1980/81, 16 104, nr. 5): 'Dit wetsontwerp is bij de behandeling in de Tweede Kamer door geen enkele partij ondersteund, voor de één ging het niet ver genoeg, voor de ander ging het veel té ver' (Fiom, 1992, 4). Vijf jaar later wendt FIOM zich in het voorjaar van 1983 tot minister van Justitie Korthals Altes. Opnieuw vraagt de organisatie de politiek om plaatsen aan te wijzen waar kinderen anoniem

afgegeven kunnen worden en het om het schrappen van de strafbaarheidsstelling (*De Waarheid*, 28 februari 1983, 8). Nieuwe wetgeving wordt afgesproken, en aan het eind van dat jaar verzoekt CDA-kamerlid Cornelissen (TK Aanhangel Handelingen II 1983/84, nr. 405, 821) om alvast een voorlopige maatregel aan te nemen die een einde maakt aan de opsporings- en vervolgingsmaatregelen waartoe de autoriteiten op dat moment verplicht zijn bij het aantreffen van een vondeling. In antwoord op deze Kamer-vragen geeft Korthals Altes aan dat 'niet onder alle omstandigheden van opsporing wordt afgezien, maar dat die opsporing ook niet rigoureuus ten koste van alles wordt doorgezet' (ibid.).

4.2 Publiek debat vanaf 1967

Naast politieke ontwikkelingen vindt er ook een langlopend publiek debat plaats; niet zozeer tussen burgers onderling, als wel een ageren tegen (het ontbreken van) politieke maatregelen. Aangevuld met voorstellen voor praktische oplossingen. Dat levert door de jaren heen een ruime verzameling synoniemen op voor het klassieke begrip vondelingenluik, zoals vondelingendepot (*Waarheid*, 20 april 1972, 5; *Het Vrije Volk*, 7 maart 1978, 9), vrije ligplaats (Vergouwe, *Het Vrije Volk*, 7 december 1974, 18), vondelingenbrievenbus (*Nieuwsblad van het Noorden*, 14 december 1983, 13), vondelingenhuis (Aalders, e-mailcorrespondentie 17 juni 2015), vondelingenpark (Mooi, 2003), en vondelingenkamer (Muller, 2014, 249, 251). Hoewel er geen rechtstreekse dialoog is met de politiek, treden twee burgers in deze periode nadrukkelijk naar voren in de media. De eerste is Sonja Damstra-Wijmenga. De Groningse arts en geestelijk raadvrouw van het Humanistisch Verbond verspreidt in juli 1967 haar adres onder de dertien interkerkelijke telefonische SOS-diensten onder het motto: 'Laat moeders hun ongewenste kinderen liever bij mij op de stoep leggen dan dat zij ze vermoorden. Een kind te vondeling leggen is minder strafbaar dan kindermoord' (*Het Vrije Volk*, 8 juli 1967, 10; 12 juli 1967, 1). Ze ageert daarmee voornamelijk tegen de in haar ogen onvoldoende voorlichting door de instanties. Haar actie roept dan ook direct reactie uit van FIOM, die bij monde van directeur Deibel het geschetste beeld corrigeert: 'Ieder gevonden babylijkje is een aanklacht tegen de maatschappij en niet zoals mevrouw S.M.I. Damstra-Wijmenga, arts te Groningen zegt, tegen de sociale instellingen' (*Limburgsch Dagblad*, 15 juli 1967, 3). Vervolgens stellen Damstra-Wijmenga en haar man nog decennia lang hun huis open voor ongehuwde moeders die hun zwangerschap geheim willen of moeten houden (*Nieuwsblad van het Noorden*, 28 augustus 1992, 3). Een andere individuele strijdster is Herma Vergouwe, de bedenker van de eerder genoemde vrije

ligplaatsen. De verpleegster van het Aletta Jacobshuis en publiciste van de dan inmiddels tot regionale krant verworden *Het Vrije Volk* pleit tussen 1974 en 1983 bij iedere relevante situatie, en dat is in die tien jaar een keer of acht, opnieuw voor dergelijke voorzieningen.

*Ten aanzien van verschillende oplossingsvarianten en onder verschillende voorwaarden

Figuur 1 Krachtenveldanalyse vanaf 1967, factor: zorg voor kind en moeder

4.3 Politiek debat vanaf 1984

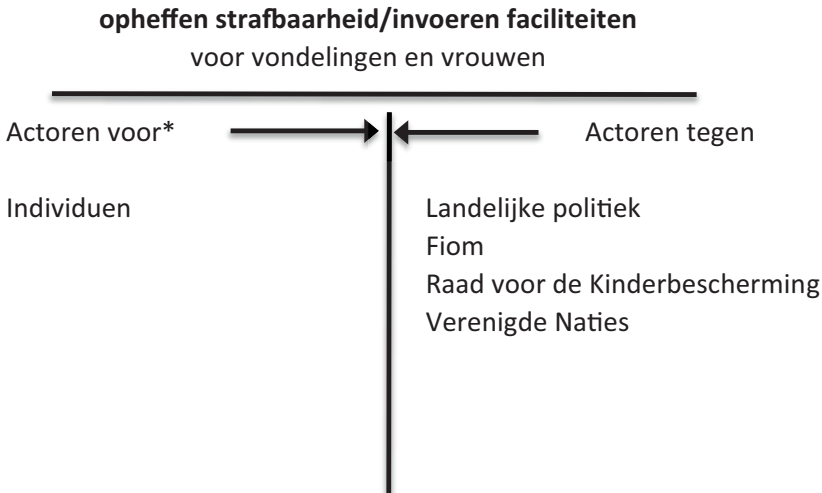
In 1984 trekt Korthals Altes het wetsontwerp van De Ruiter in met als belangrijkste argument 'verhindering dat een kind naderhand wordt ingelicht over zijn afstamming' (TK Kamerstuk II 1983/84, 16 104, nr. 6, 1). Hiermee spreekt de politiek voor het eerst het primaat van het kennen van de eigen identiteit uit.

Op 20 november 1989 neemt de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind aan, kortweg IVRK (Verenigde Naties, 1989). Ook Nederland tekent en ratificeert dit verdrag in respectievelijk 1990 en 1995. Dat heeft grote gevolgen voor de standpunten van politiek en Fiom. Artikel 7 van dit Kinderrechtenverdrag bevat namelijk essentiële informatie voor de behandeling van vondelingen:

- 1 Het kind wordt onmiddellijk na de geboorte ingeschreven en heeft vanaf de geboorte het recht op een naam, het recht een nationaliteit te verwerven en, voor zover mogelijk, het recht zijn of haar ouders te kennen en door hen te worden verzorgd.

- 2 De Staten die partij zijn, waarborgen de verwezenlijking van deze rechten in overeenstemming met hun nationale recht en hun verplichtingen krachtens de desbetreffende internationale akten op dit gebied, in het bijzonder wanneer het kind anders staatloos zou zijn.

Vanaf dat moment ziet de politiek geen mogelijkheid meer tot het decriminaliseren van het vondeling leggen en tegelijk het naleven van het IVRK. Immers, de Nederlandse overheid vertegenwoordigt op grond van het Kinderverdrag de rechten van het kind. Anders gezegd: de Nederlandse overheid moet namens de baby op zoek gaan naar de moeder, vader en eventuele andere bloedverwanten. Zo'n speurtocht vereist de inzet van een professioneel opsporingsapparaat. De overheid kan echter alleen de politie en andere relevante instanties inzetten als er iets tegen de wet gebeurt. Met een legaal vondelingenluik of legaal anoniem bevallen, kan de overheid dus niet al deze opsporingsdiensten inzetten. Daarmee vreest de overheid haar internationale verplichtingen niet te kunnen nakomen. Het politieke debat zoals het tot dat moment is gevoerd, is daarmee afgerond.

*Ten aanzien van verschillende oplossingsvarianten en onder verschillende voorwaarden

Figuur 2 Krachtenveldanalyse vanaf 1984, factor: afstammingsgegevens

4.4 Ontwikkelingen vanaf 1999

Vanaf 1999 komt het onderwerp na een kleine tien jaar van relatieve rust – het Kinderrechtenverdrag heeft nauwelijks tot enige ophef geleid – langzaam opnieuw steviger op de agenda te staan. Zo zien steeds meer landen

die het Kinderrechtenverdrag net als Nederland hebben geratificeerd, mogelijkheden om naast deze afspraak particulier geïnitieerde vondelingenvoorzieningen wettelijk mogelijk te maken of althans te gedogen. Duitsland bijvoorbeeld, telt sinds 1999 circa honderd officieel niet-legale vondelingenluikjes waartegen niet handhavend wordt opgetreden, België sinds 2000 één. In 2001 initieert Jos Aalders de Kinderombudsman, en organiseert hij een netwerk van particuliere vondelinghuizen. Tot zijn grote verbazing ondervindt hij geen enkele reactie vanuit de landelijke politiek. Wanneer in 2011 de officiële Kinderombudsman als onderdeel van Bureau Nationale ombudsman wordt geïnstalleerd en Barbara Muller (over wie later meer) in datzelfde jaar haar vondelingenluiken introduceert, beschouwt Aalders zijn missie als geslaagd en ageert hij vanaf dat moment bij gelegenheid op de achtergrond via zijn (lokale) Partij Rechten Kind. Van de oorspronkelijk ongeveer 15 vondelinghuizen zijn er in 2015 nog zo'n vijf over in Groningen, Brabant en Gelderland. Deze opereren overigens niet meer binnen een vaste structuur en treden ook nauwelijks meer naar buiten (e-mailcorrespondentie 17 juni 2015).

Het Amsterdamse Bureau Jeugdzorg ontvouwt in een televisie-uitzending van Twee Vandaag op 11 juli 2003 het plan om een vondelingenluik op te zetten. Naar aanleiding hiervan vraagt Çörüz (CDA) op 15 juli 2003 aan staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport Ross-van Dorp of deze berichten waar zijn, hoe dit initiatief zich verhoudt tot de wettelijke taken en budgetten van Bureau Jeugdzorg, en of tegen uitvoering opgetreden gaat worden. De staatssecretaris antwoordt op 20 augustus 2003 na overleg met Bureau Jeugdzorg dat er geen sprake is van een concreet voorplan, een dergelijk initiatief ook niet zou passen binnen de wettelijke taakomschrijving van de instelling, en dat strafrechtelijke actie dus niet aan de orde is (TK Aanhangsel Handelingen II 2002/03, nr. 1759, 3677-3678).

Geïnspireerd door de *Babyklappen* in Duitsland, richt het Leeuwardse ChristenUnie-raadslid Addy Stoker in 2005 op persoonlijke titel samen met Astrid van der Berg van de steunfractie van de lokale SP, de werkgroep Babyluikje op. Zijn motto is: 'Alles beter dan kindermishandeling of nog erger' (*Reformatorisch Dagblad*, 7 juni 2005, 5). Hun strategie is tweeledig: via Haagse lobby en de publieke opinie de landelijke politiek ertoe te bewegen de wet zodanig te wijzigen dat babyluiken ook officieel mogelijk worden. Het politieke traject levert niet het gewenste resultaat op, ook niet in de discussies met het eigen CU-kamerlid Esmé Wiegman, maar in de regionale en landelijke media is Stoker tussen 2005 en 2008 regelmatig terug te vinden. Als gevolg van deze publiciteit wordt de werkgroep bena-

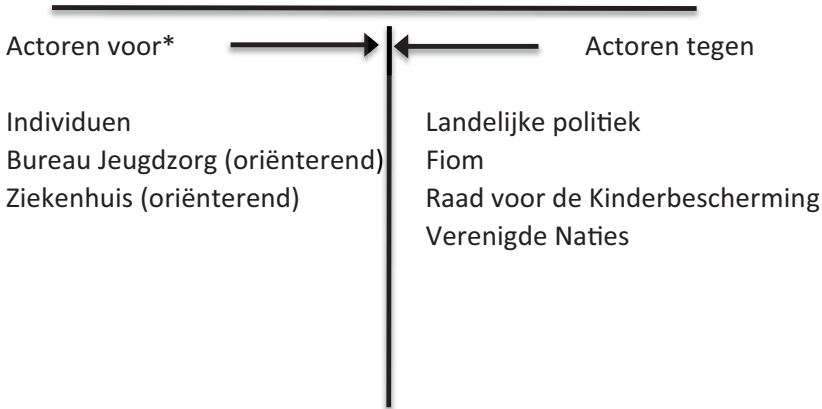
derd door verschillende mensen uit Dordrecht, Utrecht en Groningen die een eventuele koerswijziging van politiek Den Haag te langzaam vinden gaan, en die gokkend op de Nederlands gedoogcultuur alvast willen beginnen met een vondelingenvoorziening. Stoker houdt als politicus echter vast aan de wettelijke kaders, zodat er geen samenwerking ontstaat tussen partijen (e-mailcorrespondentie 18 januari 2015).

Ook een Zuid-Hollands ziekenhuis speelt met de gedachte 'iets te doen', maar werkt dit niet verder uit (Raad voor de Kinderbescherming, J. Polders-Reinders, persoonlijk onderhoud, 2015). De vondst van baby Lilly Bosboom in september 2009 houdt het vondelingenvraagstuk in de actualiteit. Uit het vonnis van de moeder:

Verdachte heeft verder verklaard dat zij ervan uitging dat er bij ziekenhuizen in Nederland, zoals in haar geboorteland Duitsland, babyluiken bestaan, waarin pasgeboren kinderen anoniem kunnen worden achtergelaten. Zij is vervolgens in de middag van zondag 13 september 2009 naar het Diaconessenhuis te Utrecht gegaan om haar kind in een dergelijk babyluik achter te laten. Toen zij geen babyluik vond, heeft verdachte haar kind bij het dichtbijgelegen Diaconessenhuis te vondeling gelegd (Rechtbank Utrecht, LJN BN0936, 16/711830-09, 12 juli 2010).

Naar aanleiding van deze zaak stelt Kamerlid Arib (PVDA) nog diezelfde maand vragen aan de staatssecretaris van Justitie Albayrak, onder meer over de mogelijkheden voor anoniem bevallen en vondelingenluikjes naar Belgisch en Duits voorbeeld. Deze verwijst in haar antwoord naar de inmiddels bestaande mogelijkheid tot bevallen met geheimhouding, waarbij de moeder voor de buitenwereld anoniem blijft, en stelt op basis van internationale bronnen dat 'de instelling van vondelingenluiken geen of nauwelijks effect [heeft] op het aantal vondelingen daarbuiten' (TK Aanhangel Handelingen II 2009/10, nr. 779). In december 2009 wordt het NIDAA opgericht. Als niet-politiek, niet-religieus kenniscentrum neemt het instituut zelf geen standpunt in binnen de discussie, maar zorgt het er wel voor dat er voor het eerst kwalitatieve en kwantitatieve data beschikbaar komen, onder meer door eigen onderzoek en het stimuleren van wetenschappelijk onderzoek door derden. Waarschijnlijk eveneens vanwege de vondelingenzaak in de Domstad tast een Utrechtse huisarts begin 2010 de mogelijkheden af om aan een oplossing voor het vondelingenvraagstuk bij te dragen (Raad voor de Kinderbescherming, J. Polders-Reinders, persoonlijk onderhoud, 2015); onbekend is waarom hierover uiteindelijk niets meer is vernomen.

opheffen strafbaarheid/invoeren faciliteiten
voor vondelingen en vrouwen

*Ten aanzien van verschillende oplossingsvarianten en onder verschillende voorwaarden

Figuur 3 Krachtenveldanalyse vanaf 1999, factor: buurlanden

4.5 Ontwikkelingen vanaf 2011

Op 6 oktober 2011 kondigt Barbara Muller, voormalig teamleider bij de Raad voor de Kinderbescherming, aan een vondelingenluik te willen openen. Dit idee ontwikkelt zich de jaren daarop tot een vondelingenkamer waarin zorg voor kind standaard en voor moeder optioneel aanwezig is. Het plan is om deze vondelingenkamer deel te laten uitmaken van het eveneens door Muller dan nog op te richten Babyhuis, dat ouders de gelegenheid biedt na de bevalling zelf tot rust te komen en de zorg voor hun baby tijdelijk te delen of over te dragen. Hoe concreter dit private initiatief wordt, des te gericht de vragen en antwoorden op het Binnenhof. In januari 2013 stellen Van der Burg, Van Oosten en Tellegen (VVD) diverse Kamervragen naar aanleiding van het aanstaande opening van het Babyhuis (TK Aanhangsel Handelingen II 2012/13, nr. 1748). De meeste vragen zijn meer generiek van aard, bijvoorbeeld over internationale ervaringen, maar twee vragen hebben specifiek betrekking op Muller. De eerste vraag legt voor of het te vondeling leggen in een vondelingenkamer ook strafbaar is; hierbij speelt namelijk de gedachte mee dat er dankzij de veilige omgeving niet meer sprake is van het verlaten in hulpeloze toestand. Ten tweede wordt ook een expliciete uitspraak gevraagd ten aanzien van de positie van de initiatiefneemster, namelijk of hiermee sprake is van uitlokking van een strafbaar feit. Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie Teeven antwoordt op 22 maart 2013 dat ten aanzien van de eerste vraag nog

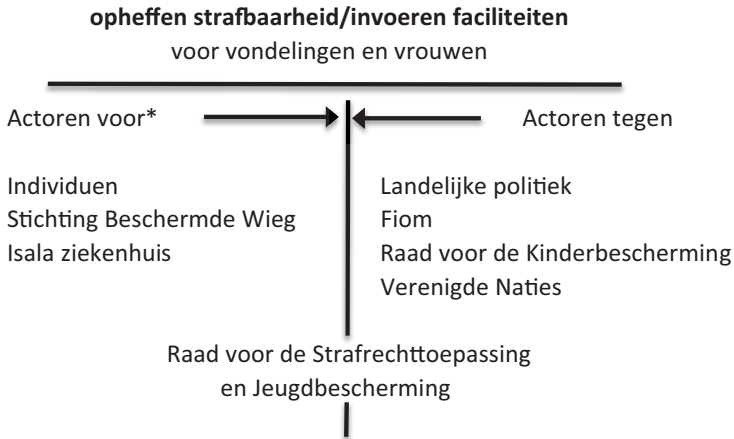
altijd het verlaten op zich strafbaar blijft, evenals iemands afstamming onzeker maken. Ook geeft hij aan dat het beschikbaar stellen van een vondelingkamer geïnterpreteerd kan worden als het verschaffen van gelegenheid en opzettelijk uitlokken van een strafbaar feit. Daarbij geeft hij duidelijke grenzen aan: ‘De initiatiefneemster van de vondelingenkamer zou, om niet strafbaar te zijn, de moeders met het kind samen moeten opnemen en hulp bieden binnen de bestaande mogelijkheden [...]’ (id., 2). Op dezelfde dag beantwoordt hij ook de Kamervragen die Dik-Faber (CU) op 1 februari 2013 aan hem heeft gesteld, waarin een zwaar accent ligt op het aanbod en kwaliteit van de zorg voor vrouwen in nood, zowel regulier als (straks) in het Babyhuis. Teeven bevestigt het belang van een breed stelsel van adequate voorzieningen onder toezicht van de Inspectie voor de Gezondheidszorg, en benadrukt dat het Babyhuis hier niet onder valt (TK Aanhangsel Handelingen II 2012/13, nr. 1747).

Omdat de strafrechtelijke gevolgen van het openen van de vondelingenkamer erg ongewis zijn, besluit Muller om Babyhuis en vondelingenkamer juridisch en geografisch van elkaar te scheiden. De vondelingenkamer wordt ondergebracht in de Stichting Beschermd Wieg, die op 2 september 2014 in Papendrecht de eerste vestiging opent. Vooruitlopend hierop heeft Teeven een adviesvraag neergelegd bij de Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming, die in haar adviesrapport aan Teeven stelt: ‘De nationale regelingen bieden weinig aanknopingspunten voor de overheid om de vondelingenkamer te kunnen verbieden. Ook het strafrecht biedt in dit opzicht weinig mogelijkheden’ (2014, 24). Bovendien: ‘Wanneer de staatssecretaris de vondelingenkamers met behulp van regelgeving zou willen voorkomen, dan zal daarvoor nieuwe regelgeving noodzakelijk zijn’ (id., 30). Ondanks deze juridische aspecten lijkt het eerder genoemde rapport van de Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming ook een lans te breken voor de gevoelens en bewegingen vanuit de samenleving: ‘Wanneer de aanbieders van vondelingenkamers strafrechtelijk vervolgd zouden kunnen worden, wordt hun optreden dat is ingegeven door goede bedoelingen (het beschermen van het recht op leven) nodeloos gecriminaliseerd’ (ibid.). Tegelijk is het Kinderrechtenverdrag nog steeds van kracht. Sterker nog: het VN-kinderrechtencomité dringt in juni 2015 in een directe boodschap er bij de Nederlandse regering sterk op aan:

[T]o undertake all measures necessary to end the “Baby Box” initiatives as soon as possible and instead strengthen and promote alternatives, in order to prevent unwanted pregnancies and child abandonment, particularly by improving family planning services, counselling [sic] and social support for unplanned

pregnancies. The Committee also recommends that the State party consider introducing, as a measure of last resort, the possibility of confidential hospital births (Verenigde Naties, 2015, 7-8).

Desalniettemin kondigt Isala in november van dat jaar aan om als eerste ziekenhuis in Nederland een vondelingenkamer te openen, hetgeen in mei 2016 daadwerkelijk zijn beslag krijgt.

*Ten aanzien van verschillende oplossingsvarianten en onder verschillende voorwaarden

Figuur 4 Krachtenveldanalyse vanaf 2011, factor: vondelingenkamers

4.6 Verklaring positiewisseling

De krachtenveldanalyses laten zien dat er door de tijd heen diverse actoren een rol hebben gespeeld. Als specifiek naar positiewisseling wordt gekeken, dan kunnen drie belangrijke bewegingen in deze life space worden belicht. Allereerst zijn de publieke opinie en de Raad voor de Kinderbescherming de enige twee actoren die vanaf het begin onveranderd vasthouden aan hun oorspronkelijke standpunt, respectievelijk voor en tegen. De politiek (en in haar spoor ook diverse organisaties) maakt daarentegen vanaf 1984 een draai van 180 graden. Het is evident dat het Kinderrechterverdrag de Nederlandse politiek juridisch bindt. Maar er dringen zich twee vragen op. Waarom loopt de politiek hier meer dan vijf jaar op vooruit? En waarom legt ook de publieke opinie zich niet neer bij de internationale verplichting, hoewel zij daaraan formeel niet is gehouden? Wellicht omvat de reconstructie tot zover niet de ‘totality of coexisting facts’ die Lewin voorstaat. En moet voor het vinden van een verklaring ook nog inzicht in de ideologieën achter de uitgedragen standpunten worden verkregen. Het

feitenrelaas doet het voorkomen alsof politiek en publiek in de life space van het vondelingendebat hetzelfde doel dienen: dode baby's voorkomen. Daarbij kunnen de berichten over vondelingen en babylijkjes worden gezien als belangrijke factoren die iedereen in dezelfde richting van vondelingenvoorzieningen en -preventie drijven. Maar die gemeenschappelijkheid van doel is slechts ten dele waar. Het zijn vanaf de jaren zeventig tot aan het Kinderrechtenverdrag vooral de politici van de KVP en het latere CDA die zich ervoor hard maken dat er legale voorzieningen worden getroffen om kinderen anoniem af te kunnen staan. Dat heeft alles te maken met de op dat moment actuele discussie over abortus. Hoewel wettelijk verboden – althans om uit te voeren, niet om te ondergaan (Zedenwet 1911: 'Hij die opzettelijk eene vrouw in behandeling neemt of eene behandeling doet ondergaan, te kennen gevende of de verwachting opwekkende dat daardoor zwangerschap kan worden verstoord, wordt gestraft met een gevangenisstraf van ten hoogste drie jaren of geldboete van ten hoogste zesduizend gulden') – vraagt de samenleving vanaf het eind van de jaren zestig om een soepeler praktijk. Ziekenhuizen richten zogeheten abortuscommissies in om een officieel beleid vast te stellen, het Mildred Rutgershuis in Arnhem opent in 1971 als eerste een abortuskliniek, en spoedig volgen er meer. Deze ontwikkelingen stuiten vooral de partijen op confessionele grondslag – met het primaat van het leven – tegen de borst. Zo staat in het KVP-programma voor de Tweede Kamerverkiezingen in 1971: 'Eerbied voor het menselijk leven ligt ten grondslag aan het beleid ten aanzien van de volksgezondheid. Abortus provocatus blijft – zoals ook het huidige recht aanhoudt – alleen aanvaardbaar, wanneer naar medisch-sociale indicatie het lichamenlijk of geestelijk welzijn van de moeder ernstig wordt bedreigd'. Vanuit deze grondhouding stellen de partijpolitici zich daarom op het standpunt dat te vondeling leggen altijd nog beter is dan babymoord. Van Schaik betoogt in de Kamer: 'Oh, ik geef iedereen graag toe, op bescheiden schaal, voor de oplossing niet van de complexe problemen van het vraagstuk van abortus of liever het vraagstuk van het "ongewenste kind", maar wel een oplossing voor één abortus of voor enkele abortussen of voor één enkel ongewenst kind' (1971, 576). Een belangrijke constatering die hier kan worden gedaan is, dat vanuit KVP/CDA-positie bezien, het standpunt inzake de vondelingen-life-space vooral wordt ingenomen vanuit het perspectief van het kind, en het vondeling leggen in die jaren daarom als een (vervangings)alternatief wordt beschouwd *in plaats van* abortus. Daarmee is abortuswetgeving onmiskenbaar een belangrijke factor in de vondelingendiscussie. En is eveneens een verklaring gevonden waarom de politiek al in 1984 de ommezwaai maakt, zo'n geruime tijd voor

het Kinderrechtenverdrag: de Wet Afbreking Zwangerschap, in de volksmond vaak aangeduid als de abortuswet, treedt in 1984 in werking. De oorspronkelijke uitruil 'liever vondelingen dan abortus' is daarmee achterhaald.

De individuele abortusstandpunten van de hoofdrolspelers aan de publieke kant van het vondelingendebat zijn lastiger te achterhalen. De publieke abortusdiscussie in het algemeen moet worden gezien in de context van vrouwenrechten: waar de eerste feministische golf (circa 1870-1920) zich richt op het vrouwenkiesrecht, draait het in de tweede feministische golf om seksuele bevrijding en economische zelfstandigheid van de vrouw. Actiegroepen als Man Vrouw Maatschappij (1968) en Dolle Mina (1969) staan op, en strijden met leuzen als 'Baas in eigen buik' voor het zelfbeschikkingsrecht over het eigen lichaam en (dus) voor het recht op vrije abortus. Van Damstra-Wijmenga is bekend dat zij in 1968 het initiatief neemt tot oprichting van de 'Groninger abortus advies commissie'. Deze beoordeelt iedere aanvraag voor abortus provocatus op medische, psychische en sociale indicatie, en brengt hierover vervolgens advies uit. Bovendien kan de vrouw in kwestie, bij zowel positieve als negatieve beoordeling, op adequate begeleiding rekenen. Aanleiding voor de commissie is het feit dat een sociale indicatie niet automatisch leidt tot positieve beoordeling van een abortusaanvraag. Het gevolg is, zo blijkt uit een onderzoek van Damstra-Wijmenga onder vrouwen die ongewenst zwanger zijn geweest, dat 28 procent zonder resultaat zelf pogingen tot abortussen had verricht, en 59 procent van de vrouwen voor het uitvoeren van de abortussen de reis naar het buitenland had ondernomen (1969, 912). Ook Herma Vergouwe is actief betrokken bij het protest tegen de toenmalige abortuswetgeving; op informatie- en discussieavonden en in de media treedt zij onder meer op als spreker over haar (verpleegkundige) beroepspraktijk. In ieder geval kan, althans vanuit een deel van de samenleving gezien, worden geconstateerd dat het standpunt in de vondelingen-life-space vooral wordt ingenomen vanuit het perspectief van de vrouw, en het vondeling leggen in die jaren als een (keuze)alternatief wordt beschouwd *naast* abortus.

Deze twee verschillende vertrekpunten hebben grote gevolgen voor de reactie op het Kinderrechtenverdrag. Dit beschermt de rechten van het kind, waaronder is geschaard het recht van een kind om zijn afstamming te kennen. De ondertekening daarvan kan gezien worden als een factor die zowel op de publieke opinie als de politiek formele druk uitoefent. Bij de confessionele politieke partijen resulteert dit in een verandering van gedrag, dan wel een bevestiging van een gedragsverandering die al in 1984 is

ingezet. Maar dat niet alleen. Het uitgangspunt van het verdrag, het kind, sluit ook aan op de levensbeschouwelijke overtuigingen, zodat er geen dissonantie ontstaat tussen overtuiging en dit veranderde gedrag. Het is daarom verdedigbaar dat hun kindgedreven standpunt zich primair om principiële reden medio jaren tachtig tegen vondelingenvoorzieningen heeft gedraaid, een aantal jaren later gevolgd door een juridische. Daarbij is het niet zo dat het recht op afstamming in de vroegere discussie geen rol speelt, maar het recht op leven krijgt dan (openlijk) prioriteit. Voor de samenleving in die tijd ligt dat anders: niet alleen ervaart men daar nauwelijks de druk van de internationale juridische verplichting die het verdrag oplegt, het verdrag staat principieel in zekere zin zelfs haaks op de eigen strijddoelen ten aanzien van zelfbeschikking. In dat licht is het zelfs bijna verwonderlijk te noemen dat de activisten van de jaren zeventig en tachtig zich niet (substantieel) hebben verzet tegen het verdrag, en het lijkt erop dat men het niet in verband heeft gebracht met de eigen politieke agenda.

5 Discussie en besluit

Dit artikel verschaft inzicht in de drie gestelde onderzoeksvragen, namelijk welke actoren en factoren vanaf de Tweede Wereldoorlog inhoud hebben gegeven aan het Nederlandse vondelingendebat, hoe publiek, politiek en andere actoren zich tot elkaar verhielden en verhouden, en hoe deze posities en hun eventuele wisselingen kunnen worden verklaard. Lewins veldtheorie maakt het mogelijk om de vondelingendiscussie als een aparte life space te beschouwen, waarin steeds meer actoren een plaats innemen, en waarop voortdurend factoren vanuit verschillende richtingen inwerken. De actoren die gedurende de gehele onderzoeksperiode een rol spelen, zijn de publieke opinie, de politiek en de Raad voor de Kinderbescherming. Vijf factoren markeren kenmerkende periodes binnen het vondelingendebat doordat zij aanzetten tot of voorafgaan aan grotere positiewisselingen en/of de toestroom van nieuwe actoren. Dat zijn achtereenvolgens de risico's voor kind en moeder (vanaf 1967), het belang van afstammingsinformatie (vanaf 1984), de installatie van vondelingenluiken in buurlanden (vanaf 1999) en de aankondiging van vondelingkamers (vanaf 2011). Na bredere analyse blijkt ook abortuswetgeving een cruciale, vijfde factor (1967-1984).

Inventarisatie en reconstructie van deze actoren is weliswaar gebeurd aan de hand van een groot aantal bronnen, desalniettemin moet er een voorbehoud worden gemaakt over de volledigheid, en verantwoording

worden afgelegd over bepaalde keuzes die niet zozeer in de selectie van het bronnenmateriaal als wel in de analyse en interpretatie zijn gemaakt. Allereerst: is 1967 inderdaad het beginpunt van de naoorlogse vondelingen-discussie? De politieke archieven zijn goed toegankelijk, evenals de media-databases. Maar vooral de vroege discussie in het publieke domein op lager dan landelijk niveau zou wel eens onderbelicht kunnen zijn gebleven, omdat de pers hierover niet of minder zichtbaar heeft bericht. Daarnaast kan de vraag worden opgeworpen waarom de direct betrokkenen, namelijk de vondelingen zelf en de moeders van vondelingen en van gedode baby's, niet als actoren zijn opgevoerd. Pas sinds een paar jaar durft een handvol vondelingen naar voren te treden, meestal in een poging in contact te komen met bloedverwanten; velen zitten echter niet te wachten op de publiciteit die dat met zich meebrengt, zo blijkt wanneer ik mediaverzoeken aan hen doorgeef. Daarnaast is een vondeling zich wellicht wel bewust dat hij of zij geadopteerd is, maar is de uitgangssituatie nooit bekend gemaakt; zo heeft een adoptie moeder contact met mij opgenomen die haar kind niet heeft verteld dat het een vondeling is. Het onderwerp ligt dus ook in deze tijd erg gevoelig. De moeders die (mogelijk tegen hun wil, bijvoorbeeld vanwege een zwangerschap als gevolg van seksueel misbruik) zijn betrokken bij te vondeling leggen of neonaticide, hebben eigen beweegredenen om in de anonimiteit te blijven. Denk aan angst voor eventuele juridische consequenties, en schaamte om en verdringing van wat is gedaan of aangedaan. En er is onzekerheid. Zo belde een vrouw die vroeg of ik buiten de NIDAA-lijst om wellicht weet had van een gevonden baby, levend of dood, rond de datum dat zij beviel en het kind werd weggehaald. De kans bestaat immers dat de baby nog een ander lot heeft ondergaan, namelijk in een ander gezin is geplaatst (illegale opname); deze moeder verkeert dus in onzekerheid over wat er met de baby is gebeurd en dus ook over haar eigen 'status'.

Wat betreft de posities is met het schematiseren via krachtenveldanalyses op nuance ingeleverd, doordat ik een dichotome verdeling heb gehanteerd: voor of tegen. Alleen de Raad voor Strafrechttoepassing en Jeugdbescherming is in het midden geplaatst, hoewel ook hier het begrip 'midden' erg relatief is en vooral voortkomt uit het feit dat een officiële instantie openlijk begrip toont voor een partij aan de andere zijde van het krachtenveld.

Dan zijn er nog enige opmerkingen te plaatsen ten aanzien van de factoren, te beginnen met de categorisering van het abortusdebat. In dit artikel is dit beschouwd als factor binnen de life space van het vondelingsdebat – en terecht gezien de invloed van het onderwerp. Tegelijk is het

abortusdebat ook een life space in zichzelf met een groot aantal actoren en factoren. Dit had in dit artikel verder uitgewerkt kunnen worden, maar er is voor gekozen om alleen de relatie met het vondelingendebat weer te geven, en het abortusdebat dus als factor te beschouwen. Dat geldt ook voor andere elementen die door de tijd heen zijn genoemd, zoals kindermishandeling. Ook dit vormt een grote, eigen wereld. Omdat er echter geen sterke aanwijzingen zijn dat dit verder een grote rol heeft gespeeld in de discussie, is kindermishandeling noch als een aparte life space uitgewerkt, noch tot sleutelfactor benoemd. Tot slot kan worden opgemerkt dat verdere analyse van het psychologische gebied rond de vondelingendiscussie mogelijk weer nieuwe dimensies oplevert. Het lastige is dat er altijd weer argumenten kunnen worden aangedragen in een poging om een 'totality of coexisting facts' te realiseren. Dit onderzoek heeft de factoren binnen de life space van het vondelingendebat zo breed mogelijk geschetst, en daarbinnen een aantal sleutelfactoren geïdentificeerd waarvan het aannemelijk is dat zij antwoord geven op de derde onderzoeksvraag. Daarmee heeft deze studie voor nu zijn doel bereikt, en kan zij het startpunt zijn voor verder onderzoek en verdere theorievorming, bijvoorbeeld ten aanzien van de verschillen en overeenkomsten met de politieke en publieke naoorlogse vondelingendiscussie in onze buurlanden België en Duitsland.

Is het mogelijk om op basis van deze inzichten een voorspelling te doen over het verdere verloop van debat, beleid en praktijk? Feit is dat de wereld de afgelopen decennia stevig is veranderd. Diverse juridische, politieke en maatschappelijke ontwikkelingen kunnen worden geïdentificeerd als factoren binnen de vondelingen-life-space van vandaag. Zo is het huidige politieke landschap een wereld van verschil met de jaren zestig en zeventig. Bovendien conformeert het ontzuilde Nederland zich niet meer automatisch aan partijstandpunten. In het verlengde daarvan is de gemiddelde burger van vandaag qua assertiviteit niet te vergelijken met die van dertig, veertig jaar geleden; onzichtbaar toen, nu luid aanwezig via de sociale media. Ook de (terug)twitterende politici verkleinen de afstand tussen Den Haag en de rest van Nederland. De individuele stemmen van Damstra-Wijmenga en Vergouwe zijn inmiddels vervangen door een goed georganiseerde stichting met bekende Nederlanders als publieke *influencers*. De particuliere vondelingenhuizen van Aalders hebben een vervolg gekregen in de vondelingenkamers die onder de genoemde stichting opereren; nu ook een ziekenhuis een vondelingenkamer heeft ingericht, lijkt de voorziening geïnstitutionaliseerd te worden. Het gevolg van deze cumulatieve veranderingen heeft er al toe geleid dat de politieke en maat-

schappelijke discussie niet langer in twee gescheiden werelden wordt gevoerd, maar overheid en burgers met elkaar in gesprek zijn gekomen. Het lijkt erop dat de partijen onder invloed van het huidige krachtenveld bezig zijn een nieuwe positie ten opzichte van elkaar te vinden, waarin zij vanuit hun eigen factoren vorm geven aan een oplossing voor de vondelingenproblematiek, die door alle actoren onwenselijk wordt geacht. De recente opvang van het eerste kindje in een van de vondelingenkamers is waarschijnlijk niet zo'n *game changer* als de abortuswet of het Kinderrechtenverdrag, maar zal naar alle waarschijnlijkheid wél een katalysator zijn voor nieuwe positieveranderingen binnen en tussen politiek en maatschappij. Het is daarbij niet ondenkbaar dat de Nederlandse situatie opschuift naar het Duitse model: wettelijk niet toestaan, maar in de praktijk wel gedogen.

Noten

1. Deze cijfers heb ik eerder gemeld op 28 april 2016 bij RTL4's EditieNL in het kader van de rechtszaak van Yasmine M.
2. Tweede Kamer, voortaan: TK.
3. Centrale Adoptieraad 1956-1972.
4. Burgerlijk Wetboek tot 1998: kind dat niet tijdens een wettig huwelijk of binnen een bepaalde tijd (307 dagen) na ontbinding van het huwelijk is geboren. Burgerlijk Wetboek vanaf 1998: kind dat niet in familierechtelijke betrekkingen tot zijn beide (natuurlijke) ouders staat.

Literatuur

- Damstra-Wijmenga, S.M.I. (1969). Een enquête onder bij abortus provocatus betrokken vrouwen. *Medisch Contact*, 24(33), 911-913.
- Fiom (1972). *Het als vondeling afgeven van een kind ter adoptie. Advies, uitgebracht aan de minister van Justitie*. Den Bosch: auteur.
- Fiom (1992). *Herziene nota vondelingen*. Utrecht: auteur.
- Lewin, K. (1952). *Field theory in social science: Selected theoretical papers*. Londen: Tavistock.
- Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (2014). *Vondelingenkamer en babyhuis*. Den Haag: auteur.
- Resnick, P.J. (1970). Murder of the newborn: A psychiatric review of neonaticide. *American Journal of Psychiatry*, 126(10), 1414-1420. doi:10.1176/ajp.126.10.1414
- Sherr, L., Mueller, J. & Fox, Z. (2009). Abandoned babies in the UK – a review utilizing media reports. *Child care, health and development*, 35(3), 419-430. doi:10.1111/j.1365-2214.2009.00952.x
- Terre des Hommes (2015). *Daten und Fakten. Tot- bzw. Ausgesetzt-lebend aufgefundene Neugeborene in Deutschland [2006-2014]*. Osnabrück: auteur.

Tiggelen, K.B. van (2015a). *Nieuw licht op een dark number. Gegevensverzameling van naoorlogse vondelingen in Nederland*. Paper. In: nidaa.nl.

Tiggelen, K.B. van (2015b). *Vondelingen ge(her)definieerd*. Paper. In: nidaa.nl.

Over de auteur

Dr. Kerstin van Tiggelen MBA is oprichter en directeur van het Nederlands Instituut voor de Documentatie van Anoniem Afstand doen (NIDAA).

E-mail: kerstin.van.tiggelen@nidaa.nl

Voor meer informatie zie kerstinvantiggelen.nl